

Tasviriy san'atdarslaridasan'atshunoslikga oid mavzularning o'qitilishi.

QVPKQTMOI Amaliy fanlar va maktabdan
tashqari ta'lim kafedrasi tasviriy san'at va
chizmachilik o'qituvchisi Eshnazarova Mazifa

Umumiy o'rta ta'lim maktablarida tasviriy san'at darslarining maqsadi o'quvchilarning badiiy –estetik tarbiyasi bilan bogliq bo'lib, u yoshlarni komil inson qilibshakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Tasviriy san'at darslari o'quvchilarningrasm ishlash malakalarini kengaytiradi, ijodiy qobiliyatlari, kuzatuvchanligini, ko'z xotirasini rivojlantiradi. Shuningdek bu o'quv predmeti o'quvchilarda milliy istiqlol g'oyalarini shakllantirishda, ayniqsa axloqiy, vatanparvarlik, mehnatsevarlik ruhida tarbiyalashda katta imkoniyatlarga ega.

Tasviriy san'atning asosiy vazifalaridan biri bu o'quvchilarni estetik xususan, badiiy tarbiyalash ekan, u hayotdagi, tabiatdagi, san'atdagi, kishilarning munosabalaridagi go'zalliklarni to'liq idrok etishni shakllantirishdir. Zotan go'zallik kishilarning aqliga, qalbiga, irodasiga ta'sir etib, ma'naviy dunyosini boyitadi. Hayotga estetik munosabatda bo'lish ilhomning asosi bo'lib, mehnatni quvonch va ma'naviy manbaga aylantirishga yordam beradi.

Jamiyatimizning har bir kishisi qaysi sohada ish olib borayotganligidan qat'iy nazar, go'zallik va nafosatni ko'ra olishi, tushuna bilishi kerak. O'quvchilarni estetik jihatdan tarbiyalash maqsadida o'qituvchi ularga tabiatdagi go'zalliklarni, shakl va ranglarning turli-tumanligini ko'rsatadi. Bolalarda quvonch, hayojon baxsh etguvchi tabiat go'zalliklari, so'z bilan tasvirlab bo'lmas rang birikmalari uzoq vaqtlargacha ularning xotirasida saqlanib qoladi. Rasm chizish jarayonida bolalar narsalarning shakli, o'lchovlari, fazodagi holati, rangi kabilarni diqqat bilan o'rganadilar.

Ma'lumki hozirgi kunda ta'limni innavatsion pedagogi texnologiyalarsiz tasavvur etib bo'lmaydi. Zamonaviy pedagogic texnologiyaning muhim xususiyatlaridan biri bu ta'lim oluvchilarni o'qitish emas ularni mustaqil bilim va malakalarni egallashlariga yo'llashdir. Bunda o'qituvchining asosiy vazifasi o'quvchilarni mustaqil ishlariga rahbarlik qilishdan iborat bo'ladi.

Zamonaviy pedagogic texnologiyalarning maqsadi qisqa vaqt davomida o'quvchilarning imkoniyatlarini hisobga olgan holda ularga keng va chuqur bilim berish hamda tegishli malakalarni egallashlari uchun shart-sharoit yaratishdan iboratdir. Zamonaviypedagogik texnologiyalarni ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish zaruriyati esa quyidagi muhim omillar bilan belgilanadi:

-O'zbekistonning mustaqillikka erishganidan so'ng yangi ta'lim mazmunini ishlab chiqilganligi, uning mazmuni kengayganligi va chuqurlashganligi;

-O'quvchilarning bilishlari va egallashlari lozim bo'lgan ta'lim mazmuniga kiradigan fan, texnika va madaniyaning yangi yutuqlarga erishayotganligi;

-O'quvchilarning kasbiy tayorgarligiga talablarni oshib borayotganligi.

Maktablarda zamonaviy pedagogic texnologiyalardan foydalanishning mohiyati va mazmunini yetarlicha tushunib etishmayotganliklari.

Taviriy san'at darslarida pedagogic texnologiyalarni qullash jarayonida qo'yidagi masalalar muhim hisoblanadi;

Ular ta'lim jarayonini samarali tashkil etish va bunda tashxisli ta'limga aoslanish, mazkur jarayonni doimo boyitish va yangilab turish, shuningdek masalada turli-tumanlikka erishish, ta'lim jarayonini tuxtovsiz tahlil qilib turish hamda uning mavjud pedagogic jarayonlar bilan solishtirish, ta'lim oluvchilarning faoliyatlarini doimiy nazorat qilish va baholash hisoblanadi.

Zamonaviy pedagogic texnologiyani muhim xususiyatlaridan biri bu ta'lim oluvchilarni o'qitish emas, ularni mustaqil bilim va malakalarni egallashlariga

yo'naltirishdir. Bunda o'quvchining asosiy vazifasi o'quvchilarni mustaqil ishlariga rahbarlik qilishdan iborat bo'ladi. Pedagogic texnologiyaning samaradorligi esa ko'proq o'quv metodik majmualar bilan ta'minlanganligiga ham bog'liq bo'ladi.

Mazkur texnologiyani asosiy shartlaridan yana biri bu o'quvchilarni pedagogic texnologiya nazariyasi va uni amaliyotga qullash mexanizmlarini puxta o'zlashtirib olishlari hisoblanadi.

O'rni kelganda shunday qayd qilish lozimki, hozirda oliy pedagogic ta'lim tizimida bo'lg'usi o'qituvchilarni zamonaviy texnologiyalar bilan qurollantirishga etarli e'tibor berilmayapdi. Bu esa o'z o'rnida mazkur muammoni maktablarda muammoligicha qolishiga asosiy sabablardan biri bo'lib qolmoqda.

Pedagogic texnologiyaning samaradorligi ko'p jixatdan badiiy ta'lim jarayonida o'qituvchi o'quvchilar bilan hamkorlikda ishlab ularning faolligini oshirishga bog'liqdir.

Mashg'ulotlarda o'quvchilarning ehtiyojlari va manfaatdorliklarini hisobga olish muhimdir. Buning uchun birinchi galda u tasviriy san'at asoslarini egallash, uning har bir shaxs uchun qanchalik muhim ekanligi, u kishilarning hayotida qanchalik kerak bolishi haqida to'liq tushuncha hosil qilishi lozim. Ayniqsa, tasviriy san'atni kishilarga hayotni bilishga yordam berishi, tarixni bilishga ko'maklashishi, tabiatni, borliqdan zavq olishga, dam olish va xordiq chiqarishga yordamlashishi, ko'rish xotirasi, kuzatuvchanlikni o'stirishi, tasavvur, tafakkur va ijodkorlikni

rivojlanishiga samarali ta'sir ko'rsatishi haqida keng hamda asosli ma'lumotlar berilishi maqsadga muvofiqdir.

Ta'lim jarayonida zamonaviy ilg'or texnologiyalardan foydalanish degani bu har bir darsda mavjud texnologiyani qullash shart degani emas. U dars mavzusi, uning mazmuni darsdagi sharoitlar va imkoniyatlardan kelib chiqqan holda tadbiq qilinishi mumkin. Xususan, tasviriy san'atni o'qitishda ko'p yillar davomida o'qituvchilar tajribasidan o'tgan hamda yuqori natijalar berib kelayotgan texnologiyalar ham borki, ularni bir chetga surib qo'yib, uning o'rniga zamonavy deb atalayotgan va o'qituvchi tajribasidan sinovdan o'tmagan texnologiyani darsga tiqishtirish katta xatodir.

San'atsunoslik asoslari mahsg'ulotlariga 5-6-7-sinflarda katta o'rin ajratilgan bo'lib, u o'quvchilarda badiiy madaniyatni shakllantirishni maqsad qilib qo'yadi.

San'atshunoslik asoslari mashg'ulotlari tasviriy, amaliy, me'morchilik san'atlari nazariyasi va tarixi, mashhur rassom, amaliy san'at ustalari, me'morlarning hayoti va ijodini o'rganishni o'z ichiga oladi. San'atshunoslik asoslari mashg'ulotlarining 5-6-7-sinflardagi xususiyatlaridan biri shundaki, bunda nazariy mashg'ulotlar amaliy ishlar bilan mustahkam aloqada olib boriladi.

Xususan, tarixiy janr yuzasidan suhbat o'tkazilgandan so'ng tarixiy mavzularda rasm ishlaydilar. Shuningdek, bolalar amaliy ishlarda tasviriy san'atning tur va janrlari, tasviriy san'atning nazariy asoslariga doir olgan bilimlaridan foydalanadilar. Natijada, nazariy bilim va malakalar mustahkamlanadi.

San'atshunoslik asoslarini o'qitishda didaktikaning ilmiylik, muntazamlilik, va ketma-ketlik, ta'lim va tarbiyaning birligiprintsiplariga rioya qilishni talab etiladi. Ayniqsa, bunday mashg'ulotlarni kurgazmaliksiz o'tkazish mumkin emas. San'atshunoslik mashg'ulotlarida san'at asarlarining reproduksiyalari, foto nusxalaridan, slaydlardan, vidiofilmlardan foydalanish dars samaradorligini beradi. Shu bilan birga viloyat markazlaridagi o'lkashunoslik muzeylarida saqlanayotgan san'at asarlari, shahar va qishloqlardagi yodgorlik haykallar va me'morchilik obidalari, tasviriy san'atdan joylarda tashkil etilayotgan ko'rgazmalardagi san'at asarlarining asl nusxalari bilan tanishtirib boorish muhimdir. San'atshunoslik mashg'ulotlarini ma'zuza shaklida emas, ko'proq savol- javob, munozara, o'yin tarzida tashkil etilishi o'quvchilarni faollashtiradi, materialni puxta o'zlashtirishga yordam beradi.

San'at asarlarini o'rganish va tahlil qilish maktabda tasviriy san'atni o'qitishning bosh vazifalaridan biri hisoblanadi. Tasviriy san'at asarlarida mavzu, sujet, g'oya, badiiy uslub, obrazlar, personajlar bo'lib, asardagi voqeaningdavri, voqeasi o'z ifodasini topgan bo'ladi. Sanat asarini tahlil etishda:

1. Asarni yaratish tarixi (mavzu topish va material yig`ish).
 2. Asarni syujeti (syujetni topish va uni ifoda etish).
 3. Asarni g`oyasi (asardagi g`oyaviy mazmuni belgilash, yaratish).
 4. Asarni badiiy uslubi (uni qanday uslubda, metodda ishlanishi).
 5. Asar taqdiri (asar hozirgacha qanday, qaerda saqlanmoqda) asosida o`rganiladi.
- Rangtasvir asarlari o`zining vazifasi va ishlanish uslubiga ko`ra monumental, dastgox, dekorativ va miniatyura asarlariga bo`linadi.
- San`at asarini bunday tahlil qilishda avvalom bor o`qituvchii rasm ishlay olishi, asarni to`g`ri talqin etishiva uni boshqlarga tushuntira olishi zarur. Biror san`at asarinitahlil qilganda, o`qituvchi bolalarga qo`yidagi savollarni har xil innavatsion pedagogik texnologiyalar asosida berishi mumkin.

Asar muallifi kim? Asarda kim yoki qanday voqea tasvirlangan? Asarda yilning qaysi fasli tasvirlangan? Asar nomi nima? Asarda kunning qaysi vaqti tasvirlangan? Rassom o`z asari bilan qanday g`oyani ifodalagan? Rassom qaysi yo`nalishda ijod qilgan? Asar qaysi janrda ishlangan?

Bunday mashg`ulotlarda bolalar suratlardagi obrazlarni tushunib yetadigan, asarning mazmunini o`qiy oladigan, ularning ifodaliligini, badiiy vositalarini anglab etadigan, haqiqiysan`at asarlarini oddiy rasmdan farqini ajrata oladigan bo`ladilar. San`atshunoslik asoslari mashg`ulotlarisamaradorligini oshirishda dars mavzusiga doir san`at asarlari tanlanadi. Bunda bir qator talablarga rioya qilish muhim. Ular asarlarning yuksak badiiy saviyada ishlanganligi, mazmunini o`quvchilarga yaqin bo`lishligi, shunindek reproduksiyasi a`lo sifatda bajarilgan bo`lishi kerak. Tasviriy san`at asarlarini o`rganish va tahlil qilishda dars mavzusiga oid reproduksiyalar ko`paytirilgan nusxada asarlar haqida aniq ma`lumotlar bilan birgalikda o`quvchilarga tarqatiladi. Bunda o`quvchilar reproduksiyalarni ko`zdan kechirib, tahlil shartlaribo`icha o`z fikrlarini bayon etadilar. San`atshunoslik mashg`ulotlari interfaol usulda olib borilishio`quvchilar faolligini oshiradi, dunyo qarashi kengayib, ma`naviyati yuksaladi. Tasviriy san`at darslarining san`atshunoslik mash`ulotlarida milliy o`zbek san`atini, uning badiiy an`analarini ayrim mashhur o`zbek tasviriy, amaliy, me`morchilik san`atlari ustalarining hayoti va ijodini, O`zbekistondagi yirik san`at muzeylarni bilishi tasviriy san`at fani vazifalaridan biri hisoblanadi. Bundan maqsad milliy san`at vositasida o`quvchilargabadiiy ta`limberich bilan bir qatorda ularda shaxsni estetik, axloqiy va mehnat tarbiyasini amalga oshirishdan iboratdir. Ayniqsa yoshlarimiz qadimgi Misr, Yunoniston, Hindiston me`morchiligi, Iroq, Turkiya miniatyura rangtasvir asarlari, Yevropada uyg'onish davri rangtasviri, G`arb mamlakatlarining tasviriy san`ati namunalarini o`rganmasdan turib, badiiy madaniyatli shaxs bo`lolmaydi.

San`atshunoslik mashg`ulotlari mavzulari turlicha bo`lganligi sababli zamonaviy pedagogic texnologiyalar asosida darsni olib boorish samarali bo`ladi. Masalan san`atshunoslik mashg`ulotlari mavzulari quyidagicha bo`ladi:

1. Tasviriy, amaliy yoki me'morchilik san'atlarining turlari va janrlari. 2. San'aning u yoki bu turida oqim va yo'nalishlardir. 3. U yoki bu rassom, amaliy san'at ustasi yoki me'morning hayoti va ijodi. 4. U yoki bu davr san'ati. 5. Tasviriy, amaliy, me'morchilik san'atlarining nazariy asoslari (kompozitsiya, yorug'-soya, rangshunoslik, perspektiva)

Sanatshunoslik mashg'ulotlarining muvaffaqiyati kop jihatdan ularni turli zamonaviy pedagogic texnologiyalarva metodlarni qo'llash orqali o'tkazilishiga ham bog'liqdir. Xususan, bunday mashg'ulotlardan bolalarga san'at asari haqida insho yozish, san'at turlari yoki janrlariga oid reproduksiyalar yig'sh, taniqli rassom haqida materiallar to'platish, krosvordlar yechish, albomlar tayyorlash mumkin.

San'atshunoslik mashg'ulotlarida axborot texnologiyalaridan foydalanish, dars jarayonida qo'llash muhim ahamiyatga ega. Bunda Power Point dasturda yaratilgan dars taqdimotlarida slaydlar yirik holda namoish etilishi, ular orasida vidoifilm, musiqali namoishlar, dizayn, animatsiyalar tasviriy san'at asarlarini ya'na ham chuqurroq o'zlashtirishga, darsning mazmunli va qiziqarli o'tishini ta'minlaydi. Albatta tasviriy san'at o'qituvchisi Power Point dasturida ishlashni puxta o'zlashtirishi va oquvchilar yoshiga mos, tarbiyaviy ahamiyatga ega bo'lgan san'at asarlari reproduksiyalarini tanlay olishi zarur.

Tasviriy san'at o'qituvchisi tasviriy san'at tarixi haqida keng ma'lumotga ega bo'lishi, tasviriy sanat ta'limiga oid yangi adabiyodlar bilan tanishib borishi, AKT savodxonligi bo'lishi zarur. Tasviriy san'at darslarida san'atshunoslik mashg'ulotlari zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida, interfaol usullarda, axborot texnologiyalar asosida olib borilishi, yosh avlodni yuksak ma'naviyatli barkamol shaxslar bolib yetishishida poydevor vaifasini o'taydi.